

Nükleer Teknoloji: Siyasi-Toplumsal Statüko

Recep CENGİZ¹ ve İlyas Fırat CENGİZ²

Öz

Bilimsel ve teknolojik gelişmeler hem bir sırrın ortaya çıkmasına hem de her türden siyasi ve toplumsal statükonun kurulmasında etki eden önemli faktörler arasındadır. Bu bağlamda nükleer teknoloji, ulusal ve uluslararası boyutta olumlu ve olumsuz birçok parametreye sahiptir. Nükleer teknolojinin olumlu olarak nitelendirilebileceğimiz parametrelerinden biri, kömür, gaz ve petrol gibi diğer enerji kaynaklarının riskleri ile karşılaştırıldığında çevreye ve insan sağlığına etkisinin daha güvenli gözükmesi olarak söylenebilir. Nükleer teknolojinin sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin temel dinamiklerinden olması, onu toplumsal refaha etkisi bağlamında olumlu bir araç olarak sunmaktadır. Buna karşılık nükleer teknolojinin olumsuz parametrelerinden sayılabilecek hiç şüphesiz nükleer silahların kullanımı ve nükleer kazalar sonrası oluşan radyasyon temelli çevresel felaketlerdir. Kaynakların eşitsiz dağılımına olan etkisi göz önüne alındığında da bir tür eşitsizlik aracı olarak olumsuz işlev görmektedir. Dolayısıyla, nükleer teknolojiyi kontrol eden bilgi toplumları bu üstünlüğü kendileri için seçilmiş bir zafer olarak görüp, kendileri lehine bir statüko kurmuşlardır. Bilgi toplumunun ana unsurlarından birisi olarak (nükleer) teknoloji dünya düzeni içerisindeki siyasi ve toplumsal farklılaşmayı belirleyen ana eksenlerden birisini oluşturmaktadır. ABD önderliğinde, Birleşmiş Milletler sisteminin ve özellikle Uluslararası Atom Enerjisi Kurumunun etki altına alınmasıyla oluşturulan bir nükleer düzen kurulmuştur. Bu statüko bilgi ve iktidai toplumlar arasındaki ikircikli ve üstüncül siyasi-sosyal ilişkilere dayanmakta olup, nükleer teknoloji ve silah erişiminin engellenmesi/kısıtlanması ve kontrol edilmesi gibi araçlarla yürütülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nükleer Teknoloji, Bilgi Toplumu, İktidai Toplum, Statüko

Nuclear Technology: Political and Social Statuesque

Abstract

Scientific and technological developments are among the most important factors that influence the revelation of a secret and the establishment of all kinds of political and social status quo. In this context, nuclear technology has many positive and negative parameters at the national and international levels. One of the parameters of nuclear technology that we can characterize as positive is that its impact on the environment and human health seems safer compared to the risks of other energy sources such as coal, gas, and oil. The fact that nuclear technology is one of the basic dynamics of sustainable economic growth presents it as a positive tool in terms of its impact on social welfare. On the other hand, the negative parameters of nuclear technology are undoubtedly the use of nuclear weapons and radiation-based environmental disasters following nuclear accidents. Given its impact on the unequal distribution of resources, it also functions negatively as a tool of inequality. Therefore, the knowledge societies that control nuclear technology have established a status quo in their favor, seeing this superiority as a victory chosen for them. As one of the main elements of the information society, (nuclear) technology constitutes one of the main axes determining the political and social differentiation within the world order. Under the leadership of the United States, a nuclear order has been established through the influence of the United Nations system, especially the International Atomic Energy Agency. This status quo is based on ambivalent and supremacist political-social relations between knowledge and primitive societies and is enforced using preventing/restricting and controlling access to nuclear technology and weapons.

Key Words: Nuclear Technology, Information Society, Rudimentary Society, and Statuesque

Atf İçin / Please Cite As:

Cengiz, R. ve Cengiz, İ. F. (2025). Nükleer teknoloji: Siyasi-toplumsal statüko. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14 (1), 409-421. doi:10.33206/mjss.1491202

Geliş Tarihi / Received Date: 28.05.2024

Kabul Tarihi / Accepted Date: 22.08.2024

¹ Prof. Dr. - Ondokuzmayıs Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, recep.cengiz@omu.edu.tr,

 ORCID: 0000-0003-4762-0373

² Dr. Öğr. Üyesi - Yalova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, ilyas.cengiz@yalova.edu.tr,

 ORCID: 0000-0001-5367-8112

Giriş

Nükleer reaksiyon ilk olarak 2 Aralık 1942'de, Şikago Üniversitesinde gerçekleştirilmiş ve nükleer silah projesi ise 'Manhattan Project' kapsamında (1942-46) ABD atom bombası yapımında kullanmıştır. 20 Aralık 1951'de 'Experimental Breeder Reactor I' adlı deney santralinde, ABD bu teknolojiyi elektrik üretiminde kullanmayı başarmıştır. Yeni nesil nükleer reaktörler sayesinde nükleer teknoloji, sadece elektrik değil sağlık ve tarım sektöründen silah üretimine kadar geniş bir yelpazede kullanılmaktadır. Bilimsel çalışmaları, enerji ve imkanlarını nükleer teknolojilerin geliştirilmesine ayırabilen toplumlar, nükleer teknoloji çalışmalarında daha ileri bir seviyeye ulaşarak hem nükleer enerji hem de nükleer silahlar alanında çok daha ileri bir seviyeye ulaşmışlardır. Dünyada fonksiyonel olan nükleer santrallerin sayısı, 2024 yılı itibarıyla 416'tır (PRIS, 2024). 2024 itibarıyla dünyada 25'i Çin'de, 7'si Hindistan'da, 4'ü Türkiye'de³, 4'ü Mısır'da, 4'ü Rusya'da, 2'si İngiltere, 2'si Ukrayna'da, 2'si Bangladeş'te, 2'si Japonya'da, 2'si Güney Kore'de, 1'i İran'da, 1'i Arjantin'de, 1'i Fransa'da, 1'i Slovakya'da ve 1'i Brezilya'da olmak üzere 59 nükleer reaktörün inşaatı devam etmektedir (PRIS, 2024a). Nükleer teknoloji devletlerin siyasi ve sosyal statülerini belirleyen önemli bir etken olarak güncelliğini koruyan çok fonksiyonlu ileri derece teknolojik bir olgudur.

Söz konusu bu teknolojiye sahip olunması ve etkin bir şekilde kullanılması bakımından siyasi ve sosyolojik bir izahat yapılacak olursa "bilgi toplumu", "üstünlük", ve "iptidai toplum" gibi kavramlar ile analiz etmek konun anlaşılmasına fayda sunacaktır. Bilgi toplumunun ana unsurlarından birisi olarak (nükleer) teknoloji meselesi bu teknolojinin dünya düzeni içerisindeki siyasi ve toplumsal farklılaşmayı belirleyen ana eksenlerden birisi olduğunu söyleyebiliriz. 1940'lerden günümüze halen önemini koruyan bu teknolojiye erişim, erişimin engellenmesi/kısıtlanması ve kontrol edilmesi meselesi bilgi ve iptidai toplumlar arasındaki ikircikli ve üstüncül siyasi-sosyal ilişkilere dayanmaktadır. ABD önderliğinde, Birleşmiş Milletler sisteminin ve özellikle Uluslararası Atom Enerjisi Kurumunun etki altına alınmasıyla oluşturulan bir nükleer düzen kurulmuştur.

Bu çalışma 21. yüzyıl itibarıyla seçilmiş tarihsel ve bilimsel zaferlerle kendisini kutsanmış olarak kabul eden batı medeniyeti, kendisini üstün ve bilgi toplumu olarak değerlendirerek nükleer teknoloji ve nükleer silah tekeli ve kontrolünü sağlamak suretiyle, öteki toplumları kontrol edilen/yenik/mağlup toplumlar olarak, yani iptidai toplumlar olarak kalmalarını ve bu mevcut statükonun devam etmesini sağlamaktadır. Dünya nükleer teknoloji düzeni bu minvalde kurulmuş olup, bu düzenin devam ettirilebilmesi için siyasi ve toplumsal statüko inşa etmiştir. Söz konusu statükonun korunması bağlamında bilgi toplumu iptidai toplumlara karşı güç kullanma dahil birçok karşı tedbirleri alabilmektedir. Türkiye'nin de yakın bir zamanda nükleer güce sahip olan ülke olacağı gerçeğinden hareketle, dünya nükleer düzenin ele alınması özellikle önem arz etmektedir. Çalışmamızda nükleer teknoloji ve silahların erişiminde söz konusu bu iki ayrı toplum modelinden hareketle dünya nükleer teknoloji düzeni incelenecektir.

Bilgi ve İptidai Toplum Bağlamında (Nükleer) Teknoloji Tartışmaları

Günümüzde nükleer teknolojiye erişim, erişimin engellenmesi/kısıtlanması ve kontrol edilmesi ciddi bir mesele olarak dünya kamuoyunda tartışılmaktadır. Birleşmiş Milletler sistemi içerisinde Güvenlik Konseyi, Genel Kurul ve Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (IAEA) nezdinde nükleer teknolojinin, özellikle silah olarak kullanılabilmesi konusunda ikircikli ve üstüncül bir yaklaşımla bir nükleer düzen kurulmuştur. Dünya siyasi-toplumsal düzenin nükleer teknolojiler ve silahlarla ilgili oluşturmuş olduğu statükonun "bilgi toplumu", "üstünlük", ve "iptidai toplum" gibi kavramlar ile analiz edilmesinde fayda vardır. Dolayısıyla bilgi toplumunu belirleyen faktörlerden birisi olan nükleer teknoloji meselesi bu teknolojinin dünya düzeni içerisindeki konumuna dair ciddi bir tartışmayı ortaya koymaktadır. Üstünlük kavramı ise analitik olarak bireysel ve toplumsal anlamda iki farklı şekilde ele alınabilir. Bunlardan bireysel üstünlük, bireyin çocukluğunda ebeveynlerinin ona aşırı ve gerçekliği olanla olmayanın tam ayırt

³Akkuyu nükleer santrali; Rusya ve Türkiye'nin ortaklaşa kurduğu Türkiye'nin dört reaktörden oluşan ilk nükleer santralidir. Santral, uluslararası anlaşmaların oluşturduğu normlar, standartlar, öneriler ve düzenleyici ülkelerin hem teknik konularda hem de diğer toplumsal kurumlar alanında oluşturduğu kararların etkisi altında inşa edilmektedir. Ancak söz konusu nükleer santral, çevreci sivil örgütler, akademik elitler, siyasi seçkinler ve birçok medya platformu tarafından eleştirilmektedir. Onlara göre, bilimsel, teknik ve ekonomik yoksunluk içinde olan Türkiye'nin nükleer bir maceraya sürüklendiği, nükleer lobinin baskısı altında kaldığı iddia edilmektedir (Bknz. AA, 2018a; TMMOB, 2022). Akkuyu nükleer santral projesi konusunda yapılan bir başka eleştiri de Türkiye ve Rusya arasında yaşanabilecek bir gerilim ve savaş durumunda santralin bir silah olarak kullanılıp kullanılmayacağı meselesidir (Bnz. EURONEWS, 2021). Oysa Türkiye; doğusunda Ermenistan'ın, güneyinde İsrail'in, kuzeyinde Ukrayna ve Rusya'nın batısında ise Bulgaristan'ın sahip olduğu nükleer santraller ve merkezlerin bulunduğu bir nükleer çember içinde bulunmaktadır. Akkuyu nükleer santral projesi konusunda yapılan bir başka eleştiri de Türkiye ve Rusya arasında yaşanabilecek bir gerilim ve savaş durumunda santralin bir silah olarak kullanılıp kullanılmayacağı meselesidir.

edilemediği övgülerle; diğerleriyle mukayese ederek güzel, yakışıklı, yetenekli, zeki ve başarılı gibi yüklemeler yapılmasından kaynaklanan bireyin şahsına yönelik bir durumdur (Adler, 2021). Üstünlük iddiasında olan birey; benmerkezci ve empatiden yoksundur. Grup içerisinde liderlik yönü baskındır. Çevresindekileri manipüle edebilme özelliğine sahiptir. Her ortamda ayrıcalıklı olduğuna inanır.

Üstünlük kavramının toplumsal alanda karşılığına gelince, birkaç teori bağlamında açıklamak mümkündür. Bunlardan birincisi, ekonomi alanında tanınmış isimlerden olan Adam Smith'in "mutlak üstünlükler teorisinde" belirttiği gibi, üstünlük, ekonomik başarı ile değerlendirilmektedir (Mengüşoğlu, 1997). Adam Smith ithalatın zorunlu olduğunu dolayısıyla ülkelerin en iyi olduğu sektörlerdeki ürünlerini ihraç eder iken kötü oldukları sektörlerdeki ürünleri ithal etmelerini mutlak üstünlüğün temel önermesi olarak savunmaktadır (Mengüşoğlu, 1997). Benzer şekilde Adam Smith'in mutlak üstünlükler teorisinden etkilendiğini bildiğimiz David Ricardo'da, "karşılaştırılmalı üstünlükler" teorisini bağlamında üstünlüğü ekonomik başarıya indirgeyerek açıklamaktadır. Ona göre bir ülke, etkin olduğu bu üründe uzmanlaşmalı ve göreceli olarak pahalıya ürettiği ürünleri diğer ülkelerden ithal etmelidir (Seyidoğlu, 1998: 23-26). Üstünlük kavramının bir başka teorisini Thomas Hobbes'dır. Ona göre, kişinin kendisini bir başkası ile karşılaştırdığında başkalarının eksikliğini ve kendisinin üstünlüğünü fark ettiğinde kişi "ani bir zafer" yaşamaktadır (Hobbes, 1992). Bu zafer anı, başkalarının eksikliğinin bilincine vardığında oluşmaktadır. Dolayısıyla Hobbes'un insan doğasına ilişkin görüşünden hareketle ortaya koyduğu üstünlük teorisini, insanın hem kendi ile hem de diğerleri ile ilişkisini yeniden sorgulamasını sağlamaktadır. Dolayısıyla üstünlük teorisini, sosyal yaşam alanlarında ekonomi, politika ve mizahın doğasını ve değerini açıklamada önemli bir yere sahiptir (Hobbes, 1992). Gerek Adam Smith'in mutlak üstünlükler teorisini ve David Ricardo'nun karşılaştırılmalı üstünlükler teorisini gerekse Thomas Hobbes'in gülme teorisini bağlamında değerlendirildiğinde, bilgi toplumu; ekonomik olarak gelişmiş bir toplum olma vasfıyla birlikte bilim ve teknoloji olmak üzere sanattan edebiyata her alanda üstünlüğü ele geçirmiş gülen bir toplum tipini sunmaktadır diyebiliriz.

Analitik olarak bilgi toplumunu tanımlamada bir mukayese kriteri olarak ele alabileceğimiz; gelişmekte olan ve geri kalmış toplumlar için kullanılan 'iptidai toplum' kavramı ise; kısaca, bilim ve teknolojinin toplumsal gelenekler tarafından dirençle karşılandığı, kentleşme ve tarım alanında dahi sanayileşme hususunda asgari koşulları tamamlayamamış toplum anlamında kullanılmaktadır. Bu minval üzere, iptidai veya modern bilim öncesi toplumlar hem siyasi iktidarların varlığını hem de doğanın kuvvetlerini, korkulacak ve başi sonu olmayan mitolojik unsurlar olarak görmüşler ve görmeye devam etmektedirler. Bu nedenle onlar; firavunları, monarşik liderleri, kuyruklu yıldızları, yıldırımları, depremleri, volkanik patlamaları ve salgın hastalıklar gibi olayları, bilgi ve teknolojik yoksunluk nedeniyle merak ve korku içinde izlemişler ve izlemeye devam etmektedirler. Buna karşılık bilgi toplumu ise, söz konusu tüm sosyal ve doğa olaylarını bilim ve teknoloji sayesinde başi ve sonu olan, açıklanabilir ve hatta kontrol edilebilir gerçeklikler olarak görmektedirler. Bu nedenle bilgi toplumu, onu üstün kılan faktörlerin başında yer alan bilimsel bilgiyi, fonları artırarak süreklilik içinde elde etmeye devam etmektedir. Bu bağlamda bilgi toplumu konusunda yorum yapabilmek için nükleer teknoloji örneğinde görüldüğü üzere her yeni teknolojinin incelenmesi ve tartışılması bir zorunluluk olarak gözükmektedir. Örneğin nükleer teknolojiye erişim, erişimin engellenmesi/kısıtlanması ve kontrol edilmesi meselesinin, ciddi bir konu olarak dünya kamuoyunda tartışılması da bir zorunluluk olarak gözükmektedir. Nükleer teknoloji alanında tartışmanın temel dinamiği ise, Birleşmiş Milletler sistemi içerisinde Güvenlik Konseyi, Genel Kurul ve Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (IAEA) nezdinde nükleer teknolojinin, özellikle silah olarak kullanılabilmesi konusunda ikircikli ve üstüncül bir yaklaşımla bir nükleer düzen kurulmuş olduğun bilinmesidir. Bu nedenlerle, dünya siyasi-toplumsal düzenin nükleer teknolojiler ve silahlarla ilgili oluşturmuş olduğu statükonun "bilgi toplumu", "üstünlük", ve "iptidai toplum" gibi kavramlar ile analiz edilmesinde fayda vardır. Dolayısıyla bilgi toplumunu belirleyen faktörlerden birisi olan nükleer teknoloji meselesi bu teknolojinin dünya düzeni içerisindeki konumuna dair ciddi bir tartışmayı ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda entelektüel bireylerinin bilgisi dâhilinde ortaya çıkan teknolojinin tipik bir örneği olan nükleer teknoloji bilgisi; bilgi toplumu ile iptidai toplum arasındaki farklılığı gösteren tipik bir örnek olarak kabul edilebilir. Zira nükleer teknolojinin, 1940-2024 yılları arası itibarıyla, söz konusu farklı toplum tipleri arasında görülen gelişim sürecini analitik olarak ele aldığımızda süreci, dört dönem olarak okumak ve böylece bilgi ve iptidai toplum arasındaki nükleer teknolojik seviyeyi analiz etmek mümkündür. Bunlar;

a. İlk nükleer dönem, ABD'nin başarılı olduğu ve birçok ülkenin nükleer çalışmalarda henüz başarılı olmadığı dönemdir; bu dönem müstakil olarak ABD'nin nükleer çalışmalarda bilimsel bilgiye ulaşımda başarılı olduğu dönemdir. Yani bu dönem, ABD'nin toplumsal üstünlük iddiasında bulunmasında nükleer

teknoloji bilgisinin etkisinin yadsınamayacağı bir dönemdir. Hem nükleer santral sayısı (yaklaşık 104) hem de nükleer silah kapasitesi (askeri sırlar bağlamında sayısı bilinmemektedir) bakımından dünyanın önde olan ülkesi konumundadır. Zira ABD, dünyayı nükleer silahların kullanımı/kullanılmaması konusunda sürekli yönlendirme ve yönetme içinde yer almaktadır. Bu durumda onu üstün toplum olarak görme hususunda belirleyici bir faktör olabilmektedir. İlk nükleer dönem, bilimsel bilginin öteki/iptidai olarak kabul edildiği taraflardan saklı tutulmasının tipik bir göstergesi olarak söylenebilir.

b. İkinci dönem ise soğuk savaş yıllarına tekabül eden sadece ABD ve SSCB “karşılıklı garantili imha” felsefesine dayanan binlerce nükleer savaş başlığına sahip oldukları dönemdir; bu dönemin tipik bir göstergesi 1962 yılında ABD ve Sovyetler Birliği arasında yaşanan Küba Krizidir. Zira Sovyetlerin Küba'ya füze konuşlandırma kararının önemli nedenlerinden biri Türkiye'ye yerleştirilen nükleer füzelerdir. Bu bağlamda hem Türkiye hem de Küba'nın ABD ve Sovyetler Birliği (Rusya Federasyonu) tarafından iptidai olarak görüldüğü anlamına gelmektedir. Zira her iki ülke kontrolü başkasında olan nükleer silahları topraklarına kabul ederek ABD ve Rusya adına üstünlük ve Türkiye ve Küba bağlamında ise iptidai olma üzerine bir örneği oluşturma konusunda kabul görebilir. Bu bağlamda ikinci nükleer dönem, nükleer bilginin öteki/iptidai olarak kabul edildiği taraflardan saklı tutulmasının gizemini kısmen kaybettiği tipik bir gösterge olarak söylenebilir.

c. Üçüncü dönem ise başta Almanya, Fransa, İngiltere olmak üzere birçok Avrupa ülkesi ve Çin, Hindistan, Pakistan, Japonya, Güney ve Kuzey Kore gibi dünyanın diğer bazı ülkelerinin nükleer teknolojiyi elde etme girişiminde başarılı oldukları dönemdir; Nükleer teknolojinin yaygınlaşması üzerine başta Batılı ülkeler olmak üzere bazı Asya ülkeleri de nükleer santraller ve silahlar konusunda hızlı bir yükseliş sergilemişlerdir. Örneğin Çin, Japonya ve Kuzey Kore nükleer teknolojinin hızlı yükseliş gösterdiği ülkeler arasında yer almaktadırlar. Bu bağlamda üçüncü nükleer dönem ise, ABD ve Sovyetler Birliği'nin iki kutuplu bir dünya tasarımında, nükleer bilginin öteki/iptidai olarak kabul edildiği taraflardan saklı tutulmasının gizemini iki adım daha kaybettiği tipik bir göstergesi olarak söylenebilir. Zira üçüncü dönem içinde nükleer güç olan ülkeler sayısı, yukarıda adı geçen ülkeler bağlamında artış göstermiştir.

d. Dördüncü dönem ise nükleer teknolojinin özellikle nükleer silahların edinilmesinde iptidai/öteki olarak nitelendirilen toplumlarda geliştirilmesinin formel ve enformel araçlarla geciktirildiği ve engellendiği dönemdir; bu dönem İslam dünyasının iptidai/öteki olarak görüldüğü tipik ve son dönem olarak kabul edilebilir. Örneğin İran'ın nükleer teknoloji tartışmalarında aldığı pozisyon ve uluslararası anlaşmalar bu dönemin belirgin göstergelerinden birini oluşturmaktadır.

Nükleer Teknoloji ve Siyasi-Toplumsal Statüko

Bilim ve teknoloji merkezli süreçler hem bilgi hem de bilgi toplumunun iptidai/öteki olarak gördüğü toplumun sosyal değişimine farklı düzeylerde etki ederek çok yönlü ve özgün bir toplumsal ve siyasal yapı oluşturmaktadır. Örneğin 1990'larda internetin ticarileşerek yaygınlaşması, küreselleşme ve 2000'li yıllardan itibaren hızla gelişen sosyal medyanın kısa sürede belli bir olgunluğa ulaşması hem bilgi hem de iptidai toplumlarda; sosyal hayatın dönüşümünde görece etkin faktörler olmuştur ve olmaya da devam etmektedir. Bu minval üzere 2024'te 2100'deki dünya toplumlarının yaşam biçimlerini tahmin etmek heyecan verici olmakla birlikte korkutucu bir görüntü arz etmektedir. Zira sadece son birkaç on yılda, tüm insanlık tarihinde olandan daha fazla bilimsel bilgi birikmiş bulunmaktadır. Nükleer teknoloji, genetik kopyalama, uzay teknolojisi ve yapay zeka teknolojisi gibi bilimsel alanlar bu bağlamda değerlendirilebilir. Ancak bu hızlı gelişme ve değişime rağmen nükleer bilgi ve teknolojiye ulaşabilme hem formel hem de enformel düzenlemeler göz önüne alındığında bilgi toplumları inhisarında, iptidai/öteki toplumların neredeyse tümüyle dışında gözükmektedir. Yani bilim ve teknolojinin doğrudan ya da dolaylı olarak bilgi toplumu kontrolünde tekelleşen bir yapı içinde bulunduğunu söylemek mümkündür.

Nükleer düzenin kurulmasında her ne kadar SSCB'nin katkısı olsa da bu düzenin ana kurucusu ABD olmuştur. ABD'nin öncülüğünde kurulan nükleer düzen, “anayasal, güç dengesi ve hegemonik stratejilerin” simbiyozunu yansıtmaktadır (Walker, 1990: 30). Bu manada uluslararası hukuk düzenlemelerine iki belge dikkat çekmektedir: Nükleer Silahların Yaygınlaştırılmamasına İlişkin Sözleşme (TPNW) ve Nükleer Terörizmin Önlenmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme (NTÖUS). TPNW imzacı devletlere nükleer enerjinin araştırılması, üretmesi ve barışçıl amaçlarla kullanılmasına izin vermektedir. TPNW nükleer silah teknolojisi ve silahların yayılmasının önlenmesini, nükleer silahsızlanmayı ve nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla kullanılmasını amaçlamaktadır. TPNW nükleer silahlara sahip devletlerin de silahsızlanmasına yönelik önemli bir uluslararası belgedir (Gözlügül, 2013: 235). Ana eksen bu uluslararası sözleşmelerle ve enformel kurullarla oluşturulan nükleer düzen, büyük güçlerin kendi resmi nükleer

düzenine bağlılığı konusundaki yaygın şüphencilige rağmen, hakim nükleer düzenin sürdürülmesi olarak ifade edilebilir (Pelopidas, 2017: 242-243). Özellikle nükleer silahsızlanmayı sözde destekleyen büyük aktörlerin TPNW'ye yönelik düşmanlığı ve bu anlamda yeni fikirlerin ortaya çıkarma konusundaki yetersizliği söz konusudur (Meyn, 2018: 121-122). Bu durum bazı silahsızlanma girişimlerinin nasıl ve neden yıkıcı olarak görüldüğünü, diğerlerinin ise statükoya ek olarak benimsendiğini açıklamaktadır (Egeland, 2021: 209).

Nükleer silahlara ilişkin düzen formel ve enformel kurallara dayanmaktadır. Formel kurallar nükleer teknolojinin yayılmaması, silahsızlanma ve nükleer yoksunluk gibi kurallara dayanmaktadır. Nükleer silahların eliminasyonuna dayanan bu formel yapı, uluslararası düzenin kurucuları ve koruyucuları olarak büyük güçlerin görünüşteki "özel hakları" ile ilgili daha derin bir dizi gayri resmi kural tarafından pratikte büyük ölçüde kısıtlanmaktadır (Hedley, 2021: 196). Daha da önemlisi, nükleer düzen ideolojisi, NPTW nükleer silah devletlerine örtülü olarak nükleer silahlara sahip olma ve buna bağlı olarak nükleer caydırıcılık uygulama hakkını vermektedir. Bu nedenle, nükleer silahların yayılmasının önlenmesi normunun ihlalleri her zaman ekonomik yaptırımlara, medyanın sansasyonelliğine, kamusal kınamaya ve/veya nükleer silahların yayılmasına karşı askeri operasyonlara davetiye çıkarırken, silahsızlanma normu uygulanamamakta ve sonsuza kadar koşullu olmaktadır (Egeland, 2021: 227).

Nükleer düzen uluslararası sistemin kurucu anlaşmalarından olan 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmesi'nin I No'lu Ek Protokol'ün 48. maddesine aykırılık oluşturmaktadır. Buna göre, "Sivil halkın ve sivil nitelikte malların saygı görmesini ve korunmasını sağlamak için, çatışmanın tarafları daima, sivil halk ile muharipleri, sivil mallar ile askeri hedefleri birbirinden ayırt etmeli ve buna uygun olarak operasyonlarını sadece askeri hedeflere yönelmelidirler". Aynı minvalde 2011 Vancouver Bildirisi (the Vancouver Declaration) ne göre nükleer silahların kontrol edilemez etkileri sebebiyle, uluslararası insancıl hukukun ve bir bütün olarak uluslararası hukukun sivilleri, tarafsız devletleri ve çatışma alanları çevresini koruyan hükümleri karşısında kullanılamayacaktır. Nükleer silahların üretimi, test edilmesi, bulundurulması, konuşlandırılması ve kullanılması yasaklanmalı ve insanlığa karşı suç olarak kabul edilmelidir (Shafer, 2011). Bu durumun istisnası ancak bir devletin varlığının tehlikeye gireceği ekstrem bir meşru müdafaa durumunda, nükleer silah tehdidi veya kullanımı hukuka uygun olup olmayacağı hakkında bir karar verilemeyeceği hususu belirtilmiştir. (ICJ, 1996, 44)

Dünyada en çok nükleer silaha sahip ülkelerden olan ABD'nin nükleer düzenin ana kurucusu olarak uluslararası sisteme aykırılıkları, nükleer teknoloji ve silahlara erişimdeki ben merkezli yaklaşımları dikkate değerdir. Nükleer silahların edinilmesinde formel ve enformel kuralları kullanarak örneğin İran'ın nükleer silah edinmemesine yönelik atmış olduğu adımlar, bilgi toplum ile iptidai/öteki toplum arasındaki ilişkinin tipik bir göstergesi olarak kabul edilebilir (BBC News Türkçe, 2019). Aynı şekilde nükleer santrallere ve silahlara sahip olduğu bilinen İsrail'in herhangi bir engellemeye maruz kalmaması fakat ABD'nin öncülüğünde İran'ın nükleer silah yeteneğini kazanmaması için askeri tedbirlerin dahi kullanılabileceği belirtilmiştir (Sabah, 2017). Bu yöndeki açıklamalar bilgi toplumu ile iptidai/öteki toplum arasındaki gerilimli ilişkinin tipik bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu bağlamda ABD ve İsrail'in nükleer teknoloji ve silahlarla ilgili söylemleri kendi toplumlarının egemen/galıp, örneğin İran'ın ise kontrol edilen/yenik toplum olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bu bağlamda çok faktörlü bir yaklaşımla bakacak olursak, üstün/bilgi toplumu řu ölçütlere göre tanımlanabilir;

- a. Askeri alanda, nükleer silahlara ve bunları kıtalararası kullanabilecek düzeyde araçlara sahip olmak (Önder, 2020: 33).
- b. Diplomatik alanda, sömürgeci bir dış politika tasarlayan ve uygulamaya koyan yeteri kadar kuvvetli bir devlete sahip olmak.
- c. Ekonomik alanda; tarımdan sanayiye, turizmden spora kadar tüm kurumsal yapıda ekonomik düşünmek ve başarılı olmak.
- d. Sanat ve iletişim alanlarında gelişmelere teknolojik olarak hakim olmak. Örneğin film endüstrisinin merkezi olan Hollywood'un dünya film-dizi sektöründe birinci olması ve ABD'nin bilgi ve iletişim teknolojileri alanında çok büyük küresel markalara sahip olması.
- e. Uluslararası itibarı olan ve tasarruf olarak değerlendirilen bir para birimine sahip olmak. Örneğin Uluslararası Para Fonu (IMF) verilerine göre, dünya üzerindeki döviz rezervlerinin %66'sı ABD doları ve %25'i Euro'dan oluşmaktadır (Atiker, 2006). Yine Türkiye'de adı geçen para birimlerinin tasarruf aracı olarak kullanılması bu bağlamda örnek olarak verilebilir.

f. Hayati müttefikini/müttefiklerini, deniz ulaştırma yollarını, içilebilir su rezervlerini ve enerji kaynaklarını ülke sınırları dışında koruyabilecek pozisyona sahip olmak. Örneğin ABD'nin, İsrail ve PKK/PYD/SDG türünden terör örgütlerini koruması, Ortadoğu ve Orta Asya'da enerji kaynakları ve yollarını kontrol etmesi (Al Jazeera, 2014).

g. Diğerlerini kendisine çeken evrensel bir medeniyet söylem ve eylem fikri oluşturmak (Cömert, 2000: 19).

Bu bağlamda üstünlük hem var olan hem de süregelen yeni bilgilerin gelecek nesillere aktarılması ve araçsallaştırılması üzerine bilgi toplumunun inhisarında yer almakta ve sürdürülebilir hale getirilmiş olmaktadır. Diğer bir deyişle, bilginin merkezi olan bilim insanları, bilgi toplumunu da hem değer ve normlarını eleştirebilen hem de yeni normlar oluşturabilen bireyler olarak kabul görmektedir. Daha açıkçası hem bilim adamları hem de bilgi toplumu, sahip oldukları normlara karşılıklı uyuma ve uygun davranma yeterliliği içinde gözükmektedir. Bu durum, her ne kadar bilim adamlarının şahsına münhasır görünmese de bilgi toplumuna/toplumlarına görece birtakım ayrıcalıklar ve sorumluluklar yüklediği anlamına da gelmektedir. Örneğin, aydınlanma sonrası dönemde, Avrupa medeniyetini merkeze alan medeniyet tarifi, medeniyeti Avrupa/Avrupalı aklı, bilimi ve tarihsel referansları ile özdeşleştirmiştir (Kalm, 2022: 38-40). Batı toplumu; medeniyet kavramı ile kendi bilimsel bilgisini, teknolojik seviyesini ve kültürünü bir kendilik bilinci ile tanımlarken aynı zamanda iptidai ve öteki gibi kavramlarla kendinden olmayan oluşturmuş ve oluşturmaktadır. Bu anlamda medeniyetin kendilik bilinci, bilim adamları, düşünürler, din adamları, siyasi otoriteler, mimarlar, müzisyenler ve şairler gibi seçkin ve entelektüel bireylerden oluşmaktadır. Zira söz konusu seçkin ve entelektüel bireylerin söylem ve eylemleri, egemen/üstün toplumun düşünsel evrenini ve medeniyetin birincil öznelereyi oluşturmaktadırlar. Bu bağlamda Antik Yunan'dan Roma imparatorluğunu ve sanayi devrimi ile Avrupa'da ortaya çıkan batı medeniyetini, adaletsiz ve eşitsiz ilişki biçimlerini bir norm olarak gören ve tüm bunları hem kendi toplumuna hem de mümkün olan en geniş coğrafyaya yayan bir bilgi toplumu olarak okumak mümkündür (Ertugay, 2016: 29).

Bilgi ve iptidai toplumların ne düzeyde nerede ve nasıl (özellikle nükleer) teknolojiye sahip olabileceği kararı, batı medeniyetinin temsilcileri olan siyasi ve fikri seçkinler tarafından yönetilmekte ve dikte edilmektedir. Diğer bir deyişle üstün toplumlar, görece iptidai ve öteki olarak gördükleri toplumların nükleer teknolojiye sahip olmalarını dünya için bir tehdit olarak görmektedir. Bu nedenle üstün toplumlar, formel ve enformel düzenlemelerle ötekinin nükleer teknolojiye ve özellikle de nükleer silahlara sahip olamaması ilkesinden hareketle kavramsal ve kurumsal düzeyde bir dizi formel ve enformel düzenleme/önlem geliştirdiği görülmektedir. Bu bağlamda nükleer teknoloji/silah ile ilgili hemen hemen tüm referansları II. Dünya Savaşı'nın galip devletleri tarafından kurulan ve onların inhisarında bulunan BM ve özellikle IAEA'nın ilkelerinde ve kurumsal yapısında görmek mümkündür (Atomic Energy Act, 1946). Bu düzenleme Atom Enerjisi Yasası (McMahon Yasası) ABD'nin nükleer teknolojiyi nasıl kontrol ve idare edeceğini düzenleyen yasadır.

Nükleer Teknolojinin İlkesel Düzeni

Bilgi toplumunun nükleer teknoloji konusunda belirlediği ilkesel düzenlemeler, formel ve enformel normlarla belirlenmiştir. Burada "ilke" kelimesinin anlamı "temel düşünce, temel inanç; umde, prensip" anlamında kullanılmaktadır. Benzer şekilde felsefi bağlamda Aristoteles'e göre ilke ise, var oluşun ve bilginin kendisinden çıktığı kaynak anlamına gelmektedir (Mengüşoğlu, 1997). Daha açıkçası ona göre ilke hem şeyi meydana getiren fail hem de şeyi meydana getiren parça anlamındadır. Dolayısıyla nükleer teknoloji bilgisinin kaynağı aynı zamanda onun ilkesel düzenini oluşturacağından konunun siyasi-sosyal özüne değinmekte fayda vardır. Nükleer teknolojinin ilk kullanıcısı olarak ABD, konunun ilkelerini belirlemede başat rol almıştır. Bunun ilk örneklerinden olarak 1945 yılında, henüz atom bombaları kullanılmamışken, ABD ve İngiltere nükleer enerjinin gelecekteki kullanımını kontrol altında almak için İsveç'in tüm uranyum üretimini 30 yıl boyunca satın almak için bir anlaşma sunmuştur ama İsveç bu anlaşmayı kabul etmemiştir (Dayday, 2009: 98). Benze bir eğilimle 15 Kasım 1945'te ABD ve İngiltere Kanada'yı da dahil ederek, ilkesel olarak; iptidai toplumların nükleer teknolojiye erişimini kısıtlamak ve nükleer gücün denetlenmesi için gizlilik politikası uygulamaya ve tüm dünyada bulunan uranyumu almaya karar vermişlerdir (Dayday, 2009: 98). Nükleer teknolojinin ilkelerinin belirlenmesinde ve uygulanmasında Avustralya, Kanada, Japonya ve İngiltere sürekli olarak ABD'nin izini takip eden ülkeler olmuşlardır (El Baradei, 2016: 240). Nükleer silah tartışmaları ilk kez uluslararası düzeyde ele alındığı 1946'da ABD nükleer teknoloji yetkililerinin; nükleer silahların yayılmasını önlemeye yönelik antlaşma ve sözleşmelerin

tamamen başarılı olması olanaksızdır yaklaşımı; nükleerle ilgili ilkelerin karmaşık olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda nükleer teknoloji bilgisi üzerine oluşturulan ilkeler, üstün toplumun öteki olarak gördüğü toplumlardan bilgiyi sakınması ve edinilememesi üzerine oluşmuş temel düşünce ve inanç olarak gözükmektedir. Bu minval üzere 1946'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun önerisi ile kurulan Birleşmiş Milletler Atom Enerji Komisyonu'nun aldığı kararlar bağlamında Komisyonun görevleri birbirinden analitik olarak ayırdığımız dört temel ilke ile özdeşleştirilmiştir (Dayday, 2009a).

Birinci ilke; barışçıl amaçlara yönelik olmak üzere uluslararası alanda temel bilimsel bilgi alışverişini yaygınlaştırmak; barışçıl olanla savaş amacı taşıyan bilginin ayırımında karşılaşılan güçlük nedeniyle ilkenin fonksiyonelliği tartışmalıdır. Daha açıkçası bu ilke; duruma, ülkeye, zaman ve şartlara göre subjektif olarak yorumlanabilir niteliktedir. Böylelikle üstün toplum, öteki toplumu kolayca engelleme ve hileli yönlendirme yapabilme imkanı kazanmış olmaktadır. İkinci ilke; nükleer teknolojinin kullanımının yalnızca barışçıl olması için gerekli kontrolleri yapmak; bu tanımlamaya göre, üstün toplumun takdiri/izni kadar ötekinin nükleer alanda bilimsel çalışmalar yürütebilmesine müsaade verilmiş olmaktadır. Üçüncü ilke; nükleer silahların, ülkelerin milli silah envanterlerinden yok edilmesi, bu ilkeye göre sadece üstün toplumların nükleer silahlara sahip olması sağlanmak istenmektedir. Eğer öteki toplum buna sahip olmuşsa bu silahların tasfiye edilmesi istenmektedir, aksi halde terörizmle, siyasi istikrarsızlıkla veya askeri müdahale ile cezalandırılabilir. Örneğin ABD ve müttefiklerinin İran, Irak, Libya ve Kuzey Kore gibi ülkeler nezdinde oluşturdukları nükleer baskı politikaları, bu durumun tipik göstergeleridir (El Baradei, 2016: 279-313). Dördüncü ilke; antlaşmalara uyan ülkeleri, antlaşmanın bozulmasından ve uyulmamasından doğabilecek tehlikelerden korumak için etkin bir nükleer silahsızlanma sağlamak üzere denetim ve kontrol araçları kullanmaktır. Bu madde; üstün toplumun öteki üzerinde nükleer silah gücüne sahip olmaması yönünde karar alma hakkını muhafaza edebilmesi anlamına gelmektedir. Böylece ötekinin nükleer silaha sahip olamaması için askeri müdahale dahil her türlü seçenek meşrulaştırılmış olmaktadır (El Baradei, 2016: 13-14). Söz konusu ilkeler, düşünce dünyasında nükleer teknoloji tartışmalarında üstün toplumun ötekini mutlak kontrol edebilmesi talebinin açık ifadesi olarak gözükmektedir.

Nükleer Teknolojinin Kurumsal Düzeni

Bilimsel toplumun nükleer teknoloji konusunda belirlediği kurumsal düzenlemelere geçmeden önce, "kurum" kelimesinin toplumsal ihtiyaçlarla ilgilenen hem köklü bir yapı içeren büyük ve yaygın hem de özel alanda faaliyet gösterebilen müessese anlamında kullanıldığı görülmektedir. Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (International Atomic Energy Agency-IAEA) bu anlamda Londra'da ilk defa Ocak 1946'da ABD'nin önerisi doğrultusunda İngiltere, Rusya, Kanada, Fransa ve Çin tarafından BM Genel Kurulunda ilk olarak "BM Atom Enerji Komisyonu" kurulmasının kabul edilmesi ile üstün toplumun öteki olarak gördüğü toplumlarda nükleer bilgiyi sınırlandırmak üzere kurumsal bir yapı oluşturulduğunu söylemek mümkündür. IAEA'nın nükleer teknoloji/silah meselesi üzerine söz konusu ilkeleri de içine alan kurumsal yapısı tarafların gerilimlerini ve çatışmalarını yansıtacak şekilde konferanslar, kurullar, diğer kurumlarla ilişkiler, sözleşmeler, protokoller ve anlaşmalar ortaya koymaya çalışmıştır. Bu gerilimlere ve çatışmalara tipik bir örnek olarak, iki yıl süren çalışma ve iki yüzden fazla toplantıdan sonra Birleşmiş Milletler Atom Enerji Komisyonunun 1948 yılında Güvenlik Kurulu tarafından çıkmaza girmesi sebebiyle çalışmalarına son vermiştir (Hall, 1987: 48). Benzer şekilde, 1954 yılında Pasifik Okyanusu'nda ABD'nin yaptığı denemelerin Japon denizlerinin ve denizcilerinin zehirlenmelerine yol açtığı bilinmesine rağmen, 1955'te Sovyetler Birliği'nin BM'ye her türlü nükleer silah denemelerinin yasaklanmasını isteyen önerisinin reddedilmesi de dünyanın nükleer bombalardan arınmayacağını gösteren gerilim ve çatışma içeren işaretlerden biri olmuştur (El Baradei, 2016: 55-68). Bu bağlamda kurumsal önlemlerle nükleer teknolojiyi kontrol edebilen üstün toplumların IAEA'nın gerilim ve çatışma içeren formel kurumsal yapısı üzerindeki derin etkiyi analitik olarak birkaç örnekle açıklamaya çalışabiliriz.

Nükleer teknoloji meselesinin kurumsal boyutunu ele alırken IAEA'nın eski başkanı olan El-Baradei'nin "Aldatma Çağı" kitabında yer alan bilgiler dikkate değer niteliktedir. IAEA'nın başlangıçtan günümüze süre giden söylem ve eylemlerle, üstün toplumların belirlediği subjektif formel ve enformel normlarla yönetildiğinin bilinmesidir (Dayday, 2009a). Bu durumun tipik göstergelerinden olan, Pakistanlı bir nükleer fizikçi ve metalürji mühendisi olan, Pakistan nükleer silah programının kurucusu olan, Abdul Qadeer Khan'ın da dahil olduğu ve yasadışı olarak nitelendirilen nükleer ticaret; ABD, Almanya, İngiltere, İspanya, İsveç, İsrail, Hollanda, Güney Afrika, Libya, İran ve Malezya vatandaşlarının, hatta hükümet ve devlet yetkililerin bulunmasına rağmen, sadece Pakistan vatandaşı Khan'ın ve İran'ın önyargı ve zorbalıkla yüzleşmek zorunda bırakılmasıdır (El Baradei, 2016: 220-235). Benzer şekilde İran'ın P5+1 (BM Güvenlik Konseyi beş daimi üyesi ve Almanya) ülkeleri ile Ocak 2016'de yaptığı nükleer anlaşma ve 2019'da

ABD'nin anlaşmadan tek taraflı olarak çekilmesi de aynı minval üzere değerlendirilebilir (El Baradei, 2016: 369-412). Aynı şekilde 2004 yılında alınan 1540 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararı ile devletlere; kitle imha silahlarının (nükleer, kimyasal ve biyolojik) devlet dışı aktörler ve özellikle de terör örgütleri tarafından üretilmesi ya da edinilmesini önlemek amacıyla bir dizi yükümlülükler getirilmiştir (bnz Karaoğlu, 2023). Ulusal hukuki düzenlemeler gerektiren bu Karar ile nükleer silahları da içeren Kitle İmha Silahlarının kaçakçılığı ve ilgili maddelerin ihracatı ve kullanımı üzerine ulusal kontrol mekanizmaları öngörülmektedir (Collins, 2013: 262). Ayrıca nükleer savaşla ilgili olan uluslararası odağın nükleer terörizme kaydırılmasına neden olduğu iddia edilmektedir (Collins, 2013: 262). Bu karar ile öteki olarak görülen ülke ve şirketlerin, nükleer teknoloji/silah erişimlerine yönelik kısıtlamalar daha mümkün hale gelebilmektedir. Diğer önemli bir husus ise, örneğin İsrail'in nükleer faaliyetlerinin Türkiye gibi bazı ülkeler tarafından incelenmesi talep edilmesine rağmen, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansının bu tür talepleri gündeme almamasıdır (Cengiz, 2019: 75). Bu bağlamda Pakistan, İran, İsrail ile ilgili örneklerden hareketle nükleer enerji/silah erişiminde İsrail nükleer kurumsal yapı tarafından korunurken İran ve Pakistan ayrımcılığa uğrayarak nükleer kapasitelerinin geliştirilmesine engel olunmaktadır.

Nükleer teknoloji meselesinde kurumsal bağlamda üzerinde durulması gereken bir başka husus, IAEA'nın sahip olduğu hiyerarşik yapıda var olan statü ve bu statünün gereği olan rollerin ifa edilmesinde görülen tartışmalı durumlardır. Zira IAEA'nın hiyerarşik yapısının oluşumunda görülen "Genel Konferans", "Güvernörler Kurulu", ve "genel direktörlük" (başkanlık) yapılarının ve süreçlerinin P5 (BM Güvenlik Konseyi daimi üye devletler) ülkelerinin etkisinde olması nedeniyle, kurumsallık açısından tartışmalı görünmektedir (El Baradei, 2016: 14-19).⁴ IAEA'nın formel yapısı içinde yer alan; usuller, kurallar, konferanslar, kurullar, anlaşmalar, bilimsel ve teknik konular, siyasi tartışmalar ve görece hukuki düzenlemeler, zahiren anlaşılması ve çözümlenmesi kolay olsa da tüm kurulların ve kuralların işleyiş biçimi ve içeriğinin, başta ABD olmak üzere BM'nin beş daimi üyesinin nükleer bilgi/teknoloji felsefesini yansıttığını görmek mümkündür (El Baradei, 2016: 9-21). Bu durumun tipik göstergesi ise, çok uzun yıllar IAEA'da, üç dönem IAEA genel direktörlüğü/başkanlığı da dahil olmak üzere, görev yapmış olan Muhammed El-Baradei'nin "Aldatma Çağı" adlı kitabında anlattığı üzere; ABD'nin kurum üzerindeki mutlak etkisi bulunmaktadır (El Baradei, 2016: 282). Kitapta yarım asır boyunca kurumun uğradığı deformasyonu, tüm bileşenlerin karşı çıkmasına rağmen durdurulmadığı beyan edilmektedir. Zira Muhammed El-Baradei'nin vermiş olduğu bilgilerde ABD devlet başkanları ya da ikinci derece devlet görevlileri ile doğrudan ilişkisi olan bir IAEA başkanı/görevlisi olarak yer almaktadır. Onun vermiş olduğu bilgilerden çıkarılabilecek en temel önerme; ABD'nin nükleer felsefesine uygun olmayan ve onun istemediği hiçbir önerinin IAEA'nın kurullarına gelememesidir (El Baradei, 2016: 14-19). Örneğin nükleer ihlalleri BM'ye iletmek üzere rapor edilmiş iki ülkeden biri olan Güney Kore'nin "bizim çocuklar" felsefesiyle BM tarafından ihlal raporlarının gündeme alınmaması, buna karşılık İran'a yönelik hazırlanan raporların ısrarla gündeme alınmasıdır (El Baradei, 2016: 282). Benzer bir durum, Uluslararası Radyasyon Koruma Kurulu'nun (*International Commission on Radiological Protection -ICRP*) temel karar alma organı olan on üç (13) üyeden oluşan ana komisyon (Main Commission-MC) üyelerinin, Birleşmiş Milletlerin beş daimi üyesi (P5) ülke onayı ile atanmış olmasıdır. Söz konusu kurulun ilk üyelerinin ömür boyu görevde kalmaları, kendi kendilerini ve yeni üyeleri atayabilmeleri, dikkatte değer bir durum olarak görülebilir (ICRP, 2024). Bu durum analitik olarak değerlendirildiğinde formel olarak ötekinin nükleer güç olamaması yönünde mutlak bir önlem olarak düşünülebilir.

IAEA'nın kurumsal yapısı üzerinde tartışılması gereken bir başka husus nükleer yakıtın üretilmesidir (zenginleştirilmiş uranyum, nükleer reaktörlerin ve nükleer silahların temel maddesi olup ayrıca nükleer silah programları için gerekli olan temel teknolojidir) (TENMAK, 2024). Bu yakıtın üretilmesi meselesi bir

⁴ Bunlar; Genel Konferans, tüm IAEA üyesi ülkelerin temsilcilerinin katılımıyla oluşan ve her türlü konuda tartışmaya açık, yılda bir kez yapılan toplantıyı ifade etmektedir. Genel Konferans; hem kurum bütçesini onaylayan ve Güvernörler Kurulu üyelerini seçebilen hem de Güvernörler Kurulunun seçtiği IAEA genel müdürünü onaylayan bir işlevi yerine getirmektedir. -Güvernörler Kurulu, genel konferansta belirlenmekte ve 35 üyeden oluşmaktadır. Genellikle yılda beş kez Viyana'da toplantılar düzenlenmektedir. Güvernörler Kurulunun görevleri; kurumun yıllık bütçesini Genel Konferansa sunmak, nükleer güvenlik alanındaki IAEA denetçilerinin tayinini gerçekleştirmek, bir devletin IAEA ile yapmış olduğu anlaşmalara riayet edip etmediğine karar vermektir. Ayrıca Güvernörler Kurulu, NPTW'den (Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapon/Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması) doğan yetkilere de sahiptir. IAEA'nın, yürütme ve siyasi anlamda kararlar alabilen organı Güvernörler Kuruludur. Bu durum, Güvernörler Kurulunu kurumun en önemli organı konumuna taşımaktadır. -Sekretarya kurulu ise, 100'ü aşkın farklı milliyetten 2.500'ün üzerinde idari, bilimsel ve teknik konularda farklı disiplinlere ait profesyonel personel ile destek personelinin oluşmaktadır. Genel direktör/başkan 35 üyeden oluşan Güvernörler Kurulu tarafından seçilmektedir. IAEA genel direktörü/başkanı, sekretaryanın başı konumunda olup, Güvernörler Meclisi ve Genel Kurul tarafından alınan kararları yürütmektedir.

toplumun bilgi toplumu olmasında belirleyici bir unsurdur. Zira nükleer yakıtı kendi ülkelerinde üretebilen; Rusya, ABD, İngiltere, Fransa, Japonya, Çin ve Kanada, nükleer yakıt teknolojisine sahip uluslararası hukuk açısından yetkilendirilmiş ülkelerdir. Bunların dışında kalan dünya ülkeleri ise ancak söz konusu yetkilendirilmiş ülkelerin iznine bağılı olarak nükleer yakıtı zenginleştirebilmektedir. İronik olarak bu durum nükleer yakıt üretimini yapabilen ülke sayısının yediden daha büyük olamaz/olamayacağı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla nükleer yakıt konusunda bu yedi ülke tarafından kurulan tekel korunmaya çalışılmaktadır. Ne var ki dünyanın bu yedi ülkeden çok daha büyük olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Bilgi toplumu nükleer teknolojiyi ve silahı kontrol altında tutmasına yönelik IAEA'nın kurumsal yapısı açısından diğeri önemli bir husus, nükleer santral kazaları, nükleer silahlar ve radyasyon güvenliğidir. Nükleer santral kazaları, nükleer silahlar ve radyasyon salınımı/yayılımı gibi durumların özerkliği tartışmalı kurullar tarafından yürütülmesi, 28 Mayıs 1959 yılında yapılan formel bir düzenlemeyle IAEA ve Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) karşılıklı onaylamadıkları hiçbir rapor yayınlanmamaktadır. Bu nedenle nükleer seçkinlerin oluşturduğu kurumsal yapılar; nükleer kazalarla ilgili bilgileri yönlendirme ve manipüle etmek için kullanabilmektedirler. Bu durumun tipik örneklerinden biri, İngiltere'de askeri amaçlı Windscale Nükleer Santrali'nde 7 Ekim 1957'de meydana gelen kazanın boyutlarının 25 yıl sonra açıklanmasıdır (Nükleersiz Projesi, 2024). Almanya, İsviçre ve Fransa üçgenindeki Fessenheim nükleer santralinde 2014 Nisan ayında yaşanan kazanın, Fransa tarafından gizli tutulduğu ortaya çıkmıştır (Nükleersiz Projesi, 2024). Türkiye'yi de etkileyen 26 Nisan 1986 Çernobil Nükleer Santral kazasının, bir bilimsel deney esnasında gerçekleşmiş olmasına rağmen kazanın; işletme hatası olduğu vurgulanmıştır (Nükleersiz Projesi, 2024). Üstün toplumların, uluslararası kurumlar vasıtasıyla söz konusu kazalarla ilgili aktardıkları bilgiler; nükleer teknoloji konusunda yönlendirici, ikna edici hatta manipüle edici bir görünüm sergileyerek, öteki toplumlar nezdinde örtülü bir nükleer karşıtlığını pompaladıklarını söylemek mümkündür (CNNTURK, 2016). Nükleer teknolojinin bu kazalarla anılması ve tartışılması, aslında nükleer silahı olmayan ülkelerin nükleer silah sahibi olan ülkelere karşı nasıl savunmasız kaldıklarının manipüle edilmesini sağlamaktadır. İptidai toplum nezdinde nükleer teknolojinin tehlikeli ve elde edilmemesi gereken bir teknoloji olarak algılanmasına sebep olmaktadır. Bilgi toplumu öteki olarak nitelendirdiği toplumlar nazarında nükleer teknolojiyi yadsıyan bir tutum oluşturma ve nükleer güç olmaları halinde dünya için bir tehdit olarak sunmaları, söz konusu öteki toplumların kaynaklarını kendisi için sermaye ve doğal kaynak olarak dönüştürme amacı gütmektedir. Zira bilgi toplumu, nükleer teknolojiyi, çevreci yaklaşım, enerji arz güvenliği ve refah düzeyinin yükselişi gibi faktörlerle birlikte bir askeri üstünlük faktörü olarak da görmektedir.

Bilgi ve İptidai/Öteki Toplumun Güvenlik Algısı Bağlamında Nükleer Silah

Ülkelerin güvenlik konsepti tarihsel süreçte edinilen kurumsal deneyimlere ve politik kültüre bağılı olarak değişmekle birlikte sahip oldukları silahlarda bu hususta önemlidir. Bu bağlamda toplumsal ve siyasal üstünlüğü, iptidai/öteki toplum üzerinden mukayese ettiğimizde bilgi toplumunun yeteneklerine nükleer bilgi ve teknolojiyi de ekleyebiliriz. Daha açıkçası, bilgi toplumları; “ötekilere”, nükleer teknolojiyi/silahu kendilerine özel bir bilimsel alan olarak dayatarak, nükleer gücü bir toplumsal üstünlük göstergesi olarak dikte etmiş olmaktadır. 2024 yılı itibarıyla dokuz ülkenin çok sayıda nükleer silah bulundurduğu tahmin edilmektedir, Rusya (5889 adet), ABD (5244 adet), Çin (410 adet), Fransa (290 adet), İngiltere (225 adet), Pakistan (170 adet), Hindistan (164 adet), İsrail (90 adet) ve Kuzey Kore (30 adet) (Ekonomist, 2024). Bu ülkelerin sahip oldukları nükleer silahlar askeri üstünlüklerinin önemli bir bileşeni olarak değerlendirilmektedir. ABD'nin 1945'te Hiroşima ve Nagasaki'ye nükleer bomba atması, nükleer silahların insanlığın hafızasına korku, sindirme ve öldürme politikasının bir parçası olarak kazanılmasına ve ABD'nin nükleer güç olma talebinin, görece “öteki devletlere” karşı caydırma ve üstünlük göstergesi olduğu düşünülebilir.

Nükleer enerji ile nükleer silahlar meselesi, analitik olarak ayrı ele alınsa da her ikisinin de nükleer teknolojinin bir ürünü olduğunu, böylece her iki alana sahip olan ülkenin nükleer güç olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle nükleer silahların dünyada nükleer teknolojiye sahip olan P5 ülkelerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bilgi toplumunun “öteki” nezdinde kendini kabul edilmiş, güçlü ve hatta kutsanmış olarak görmesi için caydırıcı bir orduya ve siyasi açıdan geniş bir coğrafi etki alanına ihtiyacı vardır. Zira hem konvansiyonel hem de nükleer silah üstünlüğü, bilgi toplumlarında vazgeçilmez olarak değerlendirilmektedir. Söz konusu ülkelerin 21.yüzyılda; devlet kimliğini, bölgesel arayışlarını, nüfuz alanlarının genişletilmesini, terörist gruplarla olan ilişkilerini ve İslam dünyası ile sıcak çatışma içinde olmalarını, nükleer silahlara sahip olmaları ile ilgili olduğu kadar iptidai toplumların nükleer teknolojiye erişimlerinin engellenmesi/kontrol edilmesi ile de ilgilidir. Örneğin bir bilgi toplumu modeli olarak ABD;

görece, tehditlere karşı hareket etme, serbest ticareti cesaretlendirme, sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı teşvik etme, hukuk düzenini el üstünde tutma ve kendi toplumunun haklarını koruma vb. konularla aktif olarak ilgilenmeyi hedeflemektedir. Bu minval üzere üstün toplumların; geleneksel güvenlik algısı/askeri üstünlük yaklaşımını tümüyle tasfiye etmeden, yeni teknolojileri (nükleer teknoloji, yapay zekâ teknolojisi vb.) 20 ve 21. yy. itibarıyla, hızlıca benimsediği görülmektedir. Yani nükleer silahların bir askeri üstünlük göstergesi olduğu bu çerçevede bu silahların bilgi toplumu tarafından özümsemesi ve iptidai toplumların ise uzak/geri durması için bazı girişimler söz konusu olmuştur.

Bu durumun bir göstergesi olarak ABD nükleer silahların gerekliliğini örneğin müzikte kullanarak Japonya'ya yapılan nükleer saldırıları nükleer teknoloji konusunda araçsallaştırmıştır. ABD 33. Başkanı Truman'ın Nagazaki'ye atılan bomba sonrası yaptığı açıklamayla örtüşen sözleriyle ABD radyolarında sıkça çalan “Nükleerin Gücü” adlı şarkı dikkat çekicidir (The Buchanan Brothers, 1946). Benzer şekilde nükleer silahları olumlu ve iyi değerlendirmelerde bulunan ABD yapımı filmler, çocuklara yönelik oyunlar, çizgi romanlar ve çizgi filmler gibi enstrümanlarda nükleer silahları, olumlu bir metafor olarak tanımlamaktadır (Gül, 2022: 44). Truman'ın nükleer silahla ilgili 1945 yıllarındaki görüşlerine atıfta bulunduğumuzda, ABD'nin nükleer gücü sürdürmesini, tanrı tarafından ABD'ye ötekileri ıslah etmek üzere gönderilen büyük zaferin aracı olarak görme felsefesinin hala geçerliliğini koruduğunu söylemek mümkündür (Boyer ve Engelhardt, 1994: 212).

Nükleer silahlanma meselesinde üzerinde durulması gereken bir başka husus ise, bilgi toplumları arasında yaşanan sahte çatışmadır. Burada söz konusu çatışmanın karşılıklı nükleer denge ile çözülebileceği, dolayısıyla nükleer silahların “Alternatif Nükleer Rejimler” ile sağlanacağı öngörülmektedir (Zengin, 2020: 468). Bu rejimler ile ilgili farklı nükleer öngörüler bulunsa da nükleer silah sahiplerinin bu güçten vazgeçmediği aşikardır. Örneğin 1962 yılında Küba Krizi'nde ABD ve Rusya'nın bir nükleer savaşın eşğine gelmiş oldukları iddia edilse de nükleer savaş ihtimali hem ABD hem de Rusya'yı tedirgin edecek bir durum oluşturmayacak nitelikte gizli diplomatik görüşmeler yapılmıştır (Sever, 1997: 651-654). Zira Küba Krizi sonrasında ABD'de yumuşama, Rusya'da ise “birlikte yaşam” olarak anılan konseptler benimsenmiştir (Turan, 2012: 426). Her iki taraf sürdürülebilir bir ortak görüş çerçevesinde, nükleer silahlarını hem sömürge alanlarında sürdürülebilirliği sağlamak için hem de sömürge alanlarının nükleer güce sahip olmasını engellenmesi için tüm ilkesel tedbirleri alınmıştır.

Nükleer silahlara sahip devletlerin nükleer silahlarının şifrelerini bir çanta içinde devlet başkanlarının yanında buldurması ve nükleer tehlikeden korunmak için çok sayıda “kıyamet günü” uçaklarına sahip olmaları da nükleer silah gücüne sahip olduğuna dair çok güçlü bir göstergedir (Chip, 2023). Örneğin ABD'nin 21. yüzyılın başlarında askeri silah envanterinde 6800 olarak tahmin edilmektedir (AA, 2018). Bu silahların bir kısmı kıtalararası füzelere monte edilebilir iken bir kısmı ise bombardıman uçaklarıyla hedefe ulaştırılmak üzere tasarlanmış olan E-6B Mercury tipi uçaktır (kıyamet günü uçağı) (Bandalogy, 2020). Bu durum olası bir nükleer savaş esnasında ABD'nin ülkesini savaşa dahil etmeden savaşı kazanabileceği öngörüsüne dayanmaktadır. Bilgi toplumları sahip oldukları hem nükleer başlık taşıyan kısa, orta ve uzun menzilli füze teknolojinin imkan ve yetenekleriyle hem de nükleer savunma içeren “kıyamet günü uçakları” vb. teknolojilerle, ötekileştirdikleri ülkeleri kısmen ya da tamamen istedikleri zaman dilimi içinde taş devrine dönüştüreceklerine ya da doğrudan işgal edebileceklerine inanmaktadırlar.

ABD'nin özellikle Ortadoğu da İsrail'in nükleer silah sahibi ülke yapması nükleer silahların yaygınlaşması girişimi olarak ele alınabilir ve bu durum başka bir nükleer silah yaygınlaşmasını beraberinde getirmektedir. Buda kendilerini tehlike altında hisseden ülkelerin nükleer silah edinme arzularının yaygınlaşmasına neden olacağı öngörülmektedir. Örneğin Türkiye'nin kendi bölgesinde, ABD'nin nükleer silahlarla silahlandığı bir İsrail veya diğer bir ülke olan İran'ın nükleer silah sahibi olması Türkiye'nin kendi varlığını koruyabilmesi için nükleer silahlara sahip olmasını gerekli kılmaktadır. Güncel bir örnek olarak 7 Ekim 2023 yılında Gazze şeridinde İsrail işgaline karşı Filistinlilerin “aksa tufanı” operasyonuna karşılık olarak ABD/İsrail daha fazla işgal için nükleer teknolojik üstünlüğünü kullanmak istemektedir. Bu bağlamda İsrail 1950'lerde, Filistin toprakları üzerine inşa edilen Dimona nükleer santrali ve başta IAEA olmak üzere diğer uluslararası kuruluşların konuşmaktan dahi imtina ettiği, İsrail'in nükleer silah cephaneliği, İsrail'in askeri/silah üstünlüğünü ifade eden bir durumdur. Zira İsrail'in dünyanın beşinci veya altıncı nükleer gücü olduğu bilgisi, hem İsrail'in silah üstünlüğü hem de teolojik bir yaklaşımla Arz-ı mev'üd (Fırat Nehri'nden Nil Nehri'ne kadar olan geniş bölge İsrailoğulları'na vaat edildiğine ve bu sınırlarda İsrail'in egemenlik kuracağına inanılmaktadır) inancının gerçekleştirilmesi süreci ayrıca toplumsal üstünlük anlamına gelmektedir (El Baradei, 2016: 220-227). “Aksa tufanı” operasyonu sonrasında başlayan İsrail-Hamas çatışmalarında İsrail Miras Bakanı Amihai Eliyahu, Gazze Şeridi'ne nükleer silah atılma

olasılığı bulunduğunu belirtmiş (TRT, 2023), ve ABD nükleer denizaltısı Gazze açıklarına demirlemiştir (NTV, 2023). Nükleer teknolojinin ve silahlarının caydırıcılık üretmesi ve askeri üstünlük sağlamasına yönelik bu tür açıklamalar ve adımlar konu açısından en güncel örneklerdendir. Nükleer silah, konvansiyonel silahların defalarca kullanılması sonucu ortaya çıkabilen insan zayıatını; ışık, ısı, radyasyon ve basınç etkileri ile sadece bir kez kullanılması sonucu oluşturabilen kitle imha silahıdır. Dolayısıyla İsrail'in nükleer silah sahibi olması ve bu silahları milyonlarca insanın yaşadığı yerleşim yerlerinde kullanabileceğini resmi makamlarca beyan etmesi, nükleer silahı olmayan toplumların büyük bir tehlike ile karşı karşıya olduğunu gösteren önemli bir göstergedir. Dolayısıyla İsrail ve ABD'nin Türkiye'nin yakın coğrafyasında nükleer üstünlüğe sahip olması ve bu üstünlüğün askeri çatışmalarda kulunlmasını gündeme getirmesi, Türkiye açısından ders alınabilecek niteliktedir. Başta İsrail olmak üzere diğer nükleer silah sahibi olan ülkelere karşı Türkiye'nin kendi varlığını koruyabilmesi için nükleer teknolojiyi askeri anlamda kullanabilecek niteliğe sahip olması gerekmektedir.

Sonuç

Nükleer teknoloji konusunda uluslararası kurallar ve standartlar, ABD'nin yoğun etkisiyle BM Güvenlik Konseyi ve IAEA vasıtasıyla oluşturulmuştur. Ulusal ve uluslararası siyasi ve askeri gerilimin belirleyici faktörlerinden olan nükleer teknoloji ve silahlar; tarihsel olarak 1945'te Hiroşima ve Nagazaki'nin bombalanması, 1962 yılı Küba füze krizi ve 2016 yılı P5+1 ile İran arasında yapılan nükleer anlaşma ile yaşanan çatışma ve risklerle toplumsal hafızaya kazanmış görünmektedir. Nükleer teknoloji; sadece askeri/silahlarla değil aynı zamanda hem iç ve dış politik dengelere, üretim ve tüketim kültürüne etkisi hem de enerji endüstrisinde güçlü olmanın bir aracı olarak dünya sahnesindeki yerini almış ve bu özelliğini halen korumaktadır. Bu nedenlerle bilgi toplumu, nükleer teknolojiyi, stratejik ve kontrol edilmesi gereken bir teknoloji olarak ele almaktadır. Daha açıkçası, bilgi toplumu; öteki olarak görülen toplumların nükleer teknolojiye sahip olması durumunu bir "nükleer tehdit" olarak tanımlayarak ötekine müdahale seçeneklerini görece meşrulaştırmakta ve öteki üzerinde caydırıcı bir etki oluşturmaktadır. Böylelikle, nükleer bilgi ve teknoloji, ona sahip olan bilgi toplumu için meşru bir hak olarak görülürken, "öteki" olarak görülen toplumlar için ise çevresel bir tehdit ve yasaklı silahlara sahip olma olarak görülmektedir. Bilgi toplumu sahip oldukları maddi ve zihinsel üretim araçlarıyla, çevreye ve insanlığa karşı işledikleri suçları örtme konusunda oldukça mahirdir. Zira hukuk, medya, siyaset ve din gibi sosyal kurumlar bilgi toplumunun amaçları doğrultusunda manipülatif bir şekilde kullanılmaktadır. Bu bağlamda nükleer teknoloji de dahil her türden bilimin iki tarafı keskin bir kılıç gibi olduğunu ve çözüme ulaştırdığı kadar, yarattığı her problemin bir öncekinden daha zor olduğunu söyleyebiliriz. Zaten tüm dünya hoşgörülü, bilimsel ve müreffeh bir medeniyete ve toplumların dokusunu parçalayarak anarşiyi ve cahilliği yücelten birbirine zıt iki tür karakterden oluşmaktadır. Nükleer teknoloji ve silahlar ile ilgili tartışma, aslında nükleer tehditle ilgili bir tartışma değil, bilgi toplumlarının sömürü düzenlerinin devam etmesine yönelik bir tartışmadır.

Nükleer tehdit sorunu, esasen nükleer teknolojiye sahip ülkelere daha ziyade nükleeri olmayan toplumları kuşatmış gözükmektedir. Zira bilgi toplumu; kendisinin bildiği fakat ötekinin niteliği hakkında bilgi sahibi olmadığı bir nükleer teknoloji ile kendisi için yeni bir güvenlik, öteki içinse bir güvensizlik konsepti oluşturduğunun bilincindedir. Daha açıkçası, nükleer tehdit, "araştırma olmadan bilme olmaz, bilme olmadan çözüm olmaz" yaklaşımı bağlamında öteki olarak görülen toplumlar için başta toplumsal, siyasi, ekonomik, askeri ve çevresel olmak üzere daha kötü sonuçları doğurabilecek bir durumu yansıtmaktadır.

Etik Beyan

"Nükleer Teknoloji: Siyasi-Toplumsal Statüko" başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir. Bu araştırma doküman incelemesine dayalı olarak yapıldığından etik kurul kararı zorunluluğu bulunmamaktadır.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Birinci yazarın katkı oranı %60, ikinci yazar katkı oranı %40'tır.

Çatışma Beyanı

Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

Kaynakça

- AA, (2018). *Dünyadaki Nükleer Silahların Yüzde 93'ü ABD ve Rusya'nın Elinde*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/dunyadaki-nukleer-silahlarin-yuzde-93u-abd-ve-rusyanin-elinde/1032124>
- AA, (2018a). CHP Genel Başkan Yardımcısı Karaca'dan Akkuyu Nükleer Santrali eleştirisi, <https://www.aa.com.tr/tr/politika/chp-genel-baskan-yardimcisi-karacadan-akkuyu-nukleer-santrali-elistirisi/1108152>
- Adler Alfred, (2021). *Bireysel Psikoloji* (Ali Kılıçlıoğlu, Çev.). Say Yayınları.
- Al Jazeera, (2014). *Yedi Kız Kardeşin Sırrı*. <https://www.aljazeera.com/program/featured-documentaries/2013/4/26/the-secret-of-the-seven-sisters>
- Atiker Mustafa, (2006). *Orta Doğu, Petrol ve ABD*. KTO Etüd-Araştırma, https://www.kto.org.tr/d/file/ortadogu_rapor.pdf
- Atomic Energy Act of 1946. (Public Law 585, 79th Congress).
- Bandalogy, (2020). *Trump koronavirüse yakalandı, ABD'de 'Kıyamet Uçakları' Havalandı*. https://www.bandalogy.com/trump-koronaviruse-yakalandi-abdde-kiyamet-ucaklari-havalandi/#google_vignette, erişim tarihi, 02 Ekim 2020
- BBC News Türkçe, (2019). *ABD'nin Nükleer Anlaşmadan Çekilmesinden bir Yıl Sonra İran Uranyum Zenginleştirme Oranını Artırdı*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48917129>, erişim tarihi, 9 Temmuz 2019
- Boyer, P. ve Engelhardt, T. (1994). *By The Bomb's Early Light: American Thought and Culture at the Dawn of the Atomic Age*. New York: The University of North Carolina Press.
- Cengiz Recep, (2019). *Dünyanın Nükleerle İmtihanı*, Nobel Yayınları.
- Chip, (2023). "Kıyamet Günü uçağı" Artık çok daha Yetenekli. https://www.chip.com.tr/haber/abd-nin-nukleer-savasi-atlatabilecek-sekilde-tasarlanmis-kiyamet-gunu-ucagi-buyuk-bir-yenileme-gecirdi_157890.html, erişim tarihi, 12 Haziran 2023
- Collins Allan, (2013). *Çağdaş Güvenlik Çalışmaları*. (Çev. Nasuh Uslu). İstanbul; Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi
- Cömert Servet, (2000). *Jeopolitik, Jeostrateji ve Strateji*. Harp Akademileri Basım Evi.
- Dayday Necmi, (2007). Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA). *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 10, 32- 39.
- Dayday Necmi, (2009). *Nükleer Teknoloji ve Uluslararası İlişkiler*. https://tasam.org/Files/Icerik/File/nukleer_teknoloji_ve_uluslararasi_iliskiler_9eeb0605-094a-46d6-b57c-a4a6159079bb.pdf
- Dayday Necmi, (2009a). *Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı*. <https://stratejikongoru.tasam.org/pdf/atomenerjisiajansi.pdf>
- Egeland Kjølsv (2021). The Ideology of Nuclear Order. *New Political Science*, 43(2), 208-230.
- El Baradei Muhammed, (2016). *Aldatma Çağı*. (Asım Veli Başdaş, Çev.). Martı Yayıncılık, (Orijinal eserin yayın tarihi 2012).
- Ertugay Fatih, (2016). *Medeniyetin İnşasında 'Epistemik Topluluklar'-Üstünlük İddiası ve Sömürü İlişkisi: Antik Yunan Üzerinden Bir Değerlendirme*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 20 (1), 27-43.
- EURONEWS, (10/03/2021) Türkiye'nin ilk nükleer santrali olacak Akkuyu ile ilgili neler biliniyor? <https://tr.euronews.com/2021/03/10/turkiye-nin-ilk-nukleer-santrali-olacak-akkuyu-ile-ilgili-neler-biliniyor>
- Gözlügül Said Vakkas, (2013). *Nükleer Korku Gölgesinde Uluslararası Barış ve Güvenlik*. Ankara Barosu Dergisi, 2, 221-246.
- Gül Muzaffer, (2022). *Emperyalizmin Meşruiyet Araçları: Atom Bombaları Örneği*. Madde, Diyalektik ve Toplum 5(1), 41-40.
- Hall John A. (1987). *The International Atomic Energy Agency: Origins and Early Years Peace Through Scientific Co-operation Became an Abiding Purpose*. IAEA BULLETIN, 2, 47-54.
- Hedley Bull (2002). *The Anarchical Society*. Basingstoke: Palgrave.
- Hobbes, T., (1992) *Leviathan*. çev. Semih Lim. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- ICRP, (2024). *Main Commission*. https://www.icrp.org/icrp_group.asp?id=6
- International Court of Justice (ICJ) (1996). Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons Advisory Opinion of 8 July 1996
- Kalın Ibrahim, (2022) *Barbar Modern Medeni*. İnsan Yayınevi.
- Karaoğlu Ali Osman, (2023). *Uluslararası Hukukta Kitle İmha Silahlarının Yayılması ve Finansmanının Önlenmesi: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Yükümlülükleri ve Türkiye*. Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 18(213), 337-364.
- Mengüşoğlu Takiyettin, (1997). *Felsefeye Giriş*. Remzi Kitabevi.
- Meyn Carina, (2018). *Realism for Nuclear-Policy Wonks*. Non-proliferation Review, 25(1-2), 111-128.
- NTV, (2023). *ABD, Nükleer Denizaltılardan Birini İsrail Açıklarına Gönderdi*. <https://www.ntv.com.tr/dunya/abd-nukleer-denizaltılardan-birini-israil-aciklarina-gonderdi,W5kYZTnow0K08cmJ9jj8tA> 06.11.2023
- Nükleersiz Projesi, (2024). *Kazalar*. <https://nukleersiz.org/kazalar/>
- Önder Ersoy, (2020). Başkanların Doktrinleri Çerçevesinde ABD'nin Yeni Güvenlik Anlayışı ve Soğuk Barış. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (1), 27-39.
- Pelopidas Benoît (2017). *The Unbearable Lightness of Luck*. *European Journal of International Security*, 2(2) 240-62.
- PRIS, (2024). *In Operation & Suspended Operation*. <https://pris.iaea.org/PRIS/WorldStatistics/OperationalReactorsByCountry.aspx>

- PRIS, (2024a), *Under Construction*.
<https://pris.iaea.org/PRIS/WorldStatistics/UnderConstructionReactorsByCountry.aspx>
- Sabah, (2017). *ABD Devreye Girmezse İsrail, İnan'a Savaş Açacak*.
<https://www.sabah.com.tr/gundem/2017/10/26/son-dakika-abd-devreye-girmezse-israil-irana-savas-acacak>
- Sever Aysegül, (1997). *Yeni Bulgular Işığında 1962 Küba Krizi ve Türkiye*. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 52(01), 647-660.
- Seyidoğlu Halil, (1988). *Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama*. Güzem Yayınları.
- Shafer Elizabeth J. (2011). *International Humanitarian Law and the Nuclear Disarmament Obligation of NPT Article VI: Good Faith as Key in a Concerted Contextual Commitment to Abolition*.
- TENMAK (2024). *Bölüm 03. Nükleer Yakıt Çevrimi*, <https://www.tenmak.gov.tr/2016-06-09-00-43-55/135-gunumuzde-nukleer-enerji-rapor/837-bolum-03-nukleer-yakit-cevrimi.html>
- The Buchanan Brothers (1946). *Atomic Power*. <https://www.youtube.com/watch?v=1sP01ylAkfo>
- TMMOB, (2022-08-02). *Akkuyu Nükleer Güç Santrali Projesi/İnşaatı Ülkemiz Çıkarlarına Aykırıdır, İptal Edilmelidir*, <https://www.mmo.org.tr/merkez/basin-aciklamasi/akkuyu-nukleer-guc-santrali-projesiinsaati-ulkemiz-cikarlarina-aykiridir>
- TRT, (2023). *İsraili Asırı Sağcı Bakan Eliyahu: Gazze'ye Nükleer Bomba Atılmalı*.
<https://www.trthaber.com/haber/dunya/israilli-asiri-sagci-bakan-eliyahu-gazze-ye-nukleer-bomba-atilmali-810028.html> 05.11.2023
- Turan İter, (2012). *Uluslararası Durum, Türk Dış Politikası*. (Haydar Çakmak, Derleyen) Barış Platin Yayınları.
- Vancouver Declaration, (2011 February 11). *Law's Imperative for the Urgent Achievement of a Nuclear-Weapon-Free World*.
- Walker William, (2004). *Weapons of Mass Destruction and International Order to 1990*. The Adelphi Papers, 44(370), 21-30.
- Zengin, Alperen Kürşad, (2020). *Nuclear weapons and Cooperative Security in the 21st Century: The New Disorder*. Türk Dünyası, 124(245), 467-470.

EXTENDED ABSTRACT

Scientific and technological developments are among the critical factors that affect both revealing a secret and establishing all kinds of political and social status quo. In this context, nuclear technology has many positive and negative parameters at national and international levels. One of the positive parameters of nuclear technology is that its impact on the environment and human health appears to be safer when compared to the risks of other energy sources such as coal, gas, and oil. Nuclear technology is one of the fundamental dynamics of sustainable economic growth and is a positive tool in the context of its impact on social welfare. On the other hand, the negative parameters of nuclear technology are undoubtedly the use of nuclear weapons and radiation-based environmental disasters that occur after nuclear accidents. Considering its effect on the unequal distribution of resources, it functions negatively as a kind of inequality tool. Therefore, the information societies that control nuclear technology see this superiority as a victory chosen for themselves and have established a status quo in their favor. As one of the main elements of the information society, (nuclear) technology constitutes one of the main axes that determine the political and social differentiation within the world order. A nuclear order was established under the leadership of the USA, which influenced the United Nations system, especially the International Atomic Energy Agency. Nuclear order is constrained mainly in practice by a deeper set of informal rules regarding the apparent "special rights" of remarkable powers as founders and guardians of international order. It implicitly gives nuclear weapon states the right to possess nuclear weapons and, accordingly, to exercise nuclear deterrence. In other words, information societies see the possession of nuclear technology by societies they see as relatively rudimentary and others as a threat to the world. For this reason, it is seen that information societies have developed a series of formal and informal regulations/measures at the conceptual and institutional level based on the principle that the other cannot have nuclear technology, especially nuclear weapons. In this context, almost all references to nuclear technology/weapons date back to World War II. It can be seen in the principles and institutional structure of the UN, especially the IAEA, which was established by the victorious states of World War II and is under their exclusive control. The functioning and content of the formal structure of the IAEA (procedures, rules, conferences, committees, agreements, scientific and technical issues, political debates, and relative legal regulations), reflects the nuclear technology philosophy of the five permanent members of the UN, especially the USA. This status quo is based on ambivalent and supremacist political-social relations between knowledge and rudimentary societies and is carried out by means such as blocking/restricting and controlling access. Along with this status quo, the problem of nuclear threat surrounds non-nuclear societies rather than countries with nuclear technology. The information society is aware that it has created a new concept of security for itself and insecurity for the other, with a nuclear technology that it knows about but the nature of which the other does not know.